

บทที่ 2

วิวัฒนาการของวรรณกรรมปัจจุบัน

วิวัฒนาการของวรรณกรรมปัจจุบันทั้งรูปแบบและเนื้อหา มีเงื่อนไขขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย ดังนั้นเพื่อให้ นักศึกษามองเห็นความคลี่คลายของวรรณกรรมปัจจุบันของไทย จึงจะแบ่งวรรณกรรมไทยปัจจุบันตามช่วงเวลาดังนี้

1. ยุคเริ่มแรก (พ.ศ. 2443 - 2471)
2. ยุครุ่งอรุณ (พ.ศ. 2472 - 2475)
3. ยุคศิลปะเพื่อชีวิต ถึง สมัยชาตินิยม (พ.ศ. 2476-2488)
4. ยุคกบฏสันติภาพ (พ.ศ. 2489 - 2500)
5. ยุคมีด (พ.ศ. 2501 - 2506)
6. ยุคฉันทนาหาความหมาย (พ.ศ. 2507 - 2515)
7. ยุควรรณกรรมเพื่อประชาชน (พ.ศ. 2516 - ปัจจุบัน)

1. ยุคเริ่มแรก (พ.ศ. 2443 - 2471)

ระยะนี้คือช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ตลอดรัชกาลที่ 6 จนถึงรัชกาลที่ 7 ระยะเวลาดังกล่าวนี้ สังคมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากและรวดเร็วเนื่องจากได้รับอิทธิพลตะวันตก นักเรียนนอกที่ไปเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ จากยุโรปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เดินทางกลับมาพร้อมกับความรู้ ความคิด ค่านิยมที่สั่งสมมาจากดินแดนเหล่านั้น สังคมไทยจึงไม่ได้พัฒนาไปเฉพาะด้านวัตถุ คือ มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท รถไฟ การจัดตั้งส่วนราชการต่าง ๆ การจัดระบบการศึกษา ฯลฯ แต่มีการพัฒนาไปในด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมากพร้อมกันไปด้วย เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี การแต่งกาย การเปลี่ยนแปลงค่านิยม มีการเลิกทาส เป็นต้น เครื่องสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมไทยมากที่สุดในระยะนี้คือวรรณกรรม โดยมีหนังสือพิมพ์ และวารสารต่าง ๆ ที่ออกจำหน่ายมาตั้งแต่ พ.ศ. 2440 เป็นต้นมาเป็นสนามสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ ความคิด ค่านิยมใหม่ของสังคม วารสาร หนังสือพิมพ์ ตลอดจนบทวรรณกรรมที่มีอิทธิพลสำคัญในช่วงเวลานี้ได้แก่¹

สยามประเภทรายเดือน (2440) ของ ก.ศ.ร. กุหลาบ เน้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และประวัติบุคคลสำคัญ งานของเขาถูกใจมตอย่างมากในระยะนั้นว่าเชื่อถือไม่ได้ แต่ก็ได้มีผู้นำชีวิตและผลงานของท่านผู้นี้มาศึกษา และได้พบว่า ก.ศ.ร. กุหลาบไม่ใช่ นักคิดแต่งพงศาวดารขึ้นเองตามคำกล่าวหาแต่ได้ข้อมูลมาจากเอกสารของเก่าหายาก และเอกสารจากต่างประเทศ² บทความของ ก.ศ.ร. กุหลาบแสดงให้เห็นโลกทัศน์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ และ

¹ ข้อมูลจาก สุพรรณิ วราทร, *ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย*, พระนคร : โครงการตำราฯ, 2519, หน้า 64-71.

² คร.ชื่อนันต์ สมุทวณิช (ผู้เรียบเรียง), *ชีวิตและงานของเทียนวรรณและ ก.ศ.ร.กุหลาบ*, พระนคร : สำนักพิมพ์ธีรนันท์, 2522.

วิทยาการแผนใหม่ เช่นการคัดค้านความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์

ตลกวาทกพนกิจ รายปีภษ (2445 - 49) และ **ศิริพจนภก** รายเดือน (2451) ของ ต.ว.ส. วัฒนภโก (เทียนวรรณ) เน้นบทความวิพากษ์วิจารณ์สังคมและเสนอข้อคิดอันเป็น ประโยชน์ต่อการปกครอง แต่ก็เป็นข้อคิดที่ก้าวหน้าเกินยุคสมัย เนื่องจากเทียนวรรณได้ประ สบการณ์จากการไปพบเห็นความเจริญของตะวันตกและพบปะผู้คนที่มีความรู้ ประกอบกับ เป็นนักคิดจึงนำเอาความคิดของเขามาเผยแพร่เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมือง แต่ความที่เป็นความ คิดล้ำสมัยจึงทำให้ไม่ได้รับความสนใจหรือมีอิทธิพลเท่าที่ควร กลับเป็นภัยแก่ตัวผู้เขียนเอง เสียด้วยซ้ำ เพราะในสมัยนั้นคนที่รู้หนังสือมีน้อย และค่านิยมของสังคมเก่ายังครอบงำอยู่ อย่างเหนียวแน่น บทความบางชิ้นของเขาจึงได้รับการตอบโต้ บทความที่เขียนลงในหนังสือ ทั้งสองเล่มนี้มุ่งเสนอความคิดเห็นในเรื่องการปรับปรุงประเทศให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียม อารยะประเทศ โดยขจัดขนบธรรมเนียมค่านิยมที่ล้าสมัยออกไปและเปลี่ยนค่านิยมใหม่ เช่น ความเสมอภาคของหญิงชาย เลิกระบบการมีภรรยาหลายคน เสนอแนะให้เลิกทาส เลิกบ่อนเบี้ย ห้าม สูบฝิ่น เลิกการกินสินบน การกดขี่ข่มเหงกัน ให้มีการจัดตั้งศาลยุติธรรม สร้างโรงเรียน สร้าง ถนน ขุดคลอง โรงพยาบาล ขยายการอุตสาหกรรม ตั้งธนาคาร และมีรัฐสภา เป็นต้น

ถกวิทยา รายเดือน (2443 - 45) ของพระราชวรวงค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เจ้า พระยารวมศักดิ์มนตรี และพระยาสุรินทรราชา ร่วมกันดำเนินการและเป็นนักเขียน เป็นหนังสือ ที่เน้นงานแปลทั้งนวนิยายและเรื่องสั้นตะวันตก เช่น พระยาสุรินทรราชาแปล ความพยายาม จากเรื่อง เวนเดตต้า ของแมรี กอเรลลี เป็นนวนิยายแปลเป็นไทยเรื่องแรก เจ้าพระยารวม- ศักดิ์มนตรีแต่งเรื่องสั้นแบบตะวันตกคือเรื่อง **คุณย่าเพ็ง**

ถกวิทยา รายเดือน (2443 - 48) ของหลวงวิลาสปริวัตร (เหลี่ยม วินทุพราหมณกุล) เน้นนวนิยายแปลแนวผจญภัยลึกลับ และบทวิจารณ์บ้านเมือง “ครูเหลี่ยม” เป็นผู้จัดทำและ เขียนคนเดียวทั้งเล่มโดยใช้นามปากกาต่างๆ กัน นวนิยายแปลที่สำคัญคือ **สาวสองพันปี** แปล จากเรื่อง SHE ของเซอร์ เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด ซึ่งเป็นแบบแผนให้กับนวนิยายผจญภัย ของไทยในเวลาต่อมา

ทวีปัญญา รายเดือน (1447-50) เป็นวารสารของทวีปัญญาสโมสรซึ่งพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งขึ้น ส่วนใหญ่ลงบทพระราชนิพนธ์ เช่น **นิทานทองอิน** โดย นายแก้วนายขวัญ ซึ่งเป็นนวนิยายสืบสวนสอบสวนเรื่องแรกของไทย

ผดุงวิทยา รายปีภษ (2500—58) โรงพิมพ์จินโนสยามวารศัพท์ โดยนายเชียวหวดเส็ง ศรีบุญเรือง เป็นเจ้าของและผู้ดำเนินงาน นักเขียนสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือ ศ.ร. (ม.จ.หญิง สุขศรีสมร เกษมศรี) แม่สอาด (หลวงสารานุประพันธ์) ศรีสุวระณ (หลวงนัยวิจารณ์) แสงทอง

(หลวงบุญแมนพพานิช) ยูปีเตอร์ (ละม่อม ศรีบุญเรือง) นวนิยายแปลที่เด่น คือ อาชญานิยายชุด นักสืบเซอร์ลือคโฮล์มส์ และนวนิยายผจญภัยชุดทหารพระเจ้านโปเลียน

ศรีกรุง รายเดือน (2456–2470) นายสุกรี วสุวัต เจ้าของและผู้จัดทำ ลงบทประพันธ์ ของนักเขียนและนักแปลหลายคน เช่น ศรีสุวรรณ แสงทอง เจ้าเงาะ แมวคราว (ชิต บุรทัต) บางขุนพรหม (หลวงรัชฎาการโกศล) มีนวนิยายแปลชุดอาแซนลูแปง ทหารพระเจ้านโปเลียน และนวนิยายไทยที่แต่งใหม่ เช่น นวนิยายรักโศก เรื่องผัดถนอม โดยแมวคราว และอาชญานิยาย เรื่องเกียรติยศอ้ายผู้ร้าย โดยคนดง เป็นต้น

เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์ (2458–72) มีนักแปลสำคัญ เช่น แม่สอาด ศิวะศรียานนท์ (พระวรเวทย์พิสิฐ) น.ม.ส.เสฐียรโกเศศ ศรีสุวรรณ แสงทอง พันธุ์งาม (ม.จ.พงศ์รุจา รุจิวิชัย) ลงพิมพ์นวนิยายเรื่องสั้นที่แปลจากตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ และเริ่มมีนวนิยายไทย คือ อาชญานิยาย เรื่องแพรรดา ของหลวงสารานุกรมประพันธ์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมากจากบทภาพยนตร์ในสมัยนั้น

ไทยเขมร รายเดือน (2467–2478) นักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงทั้งเก่าและใหม่ของ หนังสือนี้คือ เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป อ.น.ก. (พระยาอุปกิตศิลปสาร) แม่สอาด (ขุนคำถวน วิจิตร) อายันโฆษ (ขุนธนกิจวิจารณ์) ส่ง เทพาสิตและดอกไม้สด วารสารไทยเขมรส่งเสริม การประพันธ์อย่างยิ่ง เพราะเปิดโอกาสให้คนภายนอกส่งบทประพันธ์ ทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง มาลงพิมพ์ได้ นวนิยายสำคัญที่ลงในไทยเขมรในช่วงยุคนี้คือ **ดาบศักดิ์เหล็กน้ำพี้** ของ อายันโฆษ ซึ่งเป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เรื่องแรกของไทย แต่งเมื่อ พ.ศ. 2467 และมีนวนิยายผจญภัย เรื่อง **วารุณี** ของกาญจนาศพนธ์ เรื่องสั้นแบบตะวันตกของ ส่ง เทพาสิต นักประพันธ์นักเรียน นอก เช่นเรื่อง**ความงามไม่มี** เป็นเรื่องสั้นในแบบเสนอความคิดเห็นขัดแย้ง (conflict of idea) และเรื่อง**น้ำเสียง** เป็นเรื่องรักกระจุกกระจิมแต่มีเหตุบังเอิญเข้าแทรก ทั้งสองเรื่องพิมพ์ในปี พ.ศ. 2470 เรื่องสั้นที่มีชื่อเสียงมากคือเรื่อง **น้ำใจของนร** และ **ทำอย่างไรจึงจะมีความสุข เมื่อแต่งงานแล้ว** ลงในเรียงรมย์รายปักษ์ งานเขียนของ ส่ง เทพาสิต นำท่วงทำนองแบบฝรั่ง มาใช้ทั้งวิธีสร้างโครงเรื่องและบทสนทนา ส่วนดอกไม้สด นักเขียนรุ่นอ่อนอาวุโสและเป็น นักเขียนสตรี เริ่มงานประพันธ์ในปี พ.ศ. 2470 ด้วยบทละครเรื่อง **ดีฝอลงในไทยเขมร**

สวนอักษร (2469) นักเขียนในสังกัดส่วนมากเป็นนักเขียนรุ่นใหม่ที่เพิ่งมีชื่อเสียงใน สมัยรัชกาลที่ 7 เช่น ศรีบูรพา แม่อนงค์ ออบ ไชยวสุ อ.ก.รุ่งแสง (โพยม โรจนวิภาต) ฯลฯ สวนอักษรมีอายุเพียงแค่ปีเดียวจึงไม่มีบทประพันธ์สำคัญเป็นพิเศษ แต่เป็นแหล่งลงผลงาน รุ่นแรกของนักเขียนซึ่งมีชื่อเสียงในเวลาต่อมา

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมไทยในช่วง พ.ศ. 2443-2472 เป็นช่วงเวลาที่วรรณกรรมไทย เริ่มเปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลจากตะวันตก ในด้านบันเทิงคดีงานแปลและดัดแปลงนวนิยาย

ศ.เจือ สตะเวทิน, *ประวัตินวนิยายไทย*, พระนคร : บรรณกิจ, 2521 หน้า 42.

เรื่องสั้นจากต่างประเทศมีมาก และเริ่มมีผู้แต่งนวนิยายเรื่องสั้นของไทยตามแนวของตะวันตก เช่น นวนิยายผจญภัย นวนิยายสืบสวนลอบสวน อาชญากรรม นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ และ นวนิยายรัก ในด้านสารคดี นอกจากสารคดีประวัติศาสตร์ สารคดีชีวประวัติ และสารคดีวิชาการแขนงต่าง ๆ แล้ว การเขียนบทความทางการเมืองมีอยู่อย่างแพร่หลาย เนื่องจากได้คิดความคิดใหม่จากตะวันตก ดังเช่นบทความพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 5 รัชกาลที่ 6 ก.ศ.ร. กุหลาบ ต.ว.ส. วัฒนาโก ครูเทพ เป็นต้น ในด้านร้อยกรอง ไม่นิยมแต่งร้อยกรองเพื่อเล่าเรื่องราว ยาวเหมือนแต่เดิม แต่จะเป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ บรรยายเหตุการณ์บ้าง ที่เป็นพัฒนาการใหม่ ของร้อยกรองเห็นจะเป็นบทร้อยกรองเสนอข้อคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานร้อยกรองของ “ครู เทพ” (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) ซึ่งแต่งโคลงกลอนไว้เป็นจำนวนมากตั้งแต่ปี พ.ศ.2456-2485 โดยเฉพาะอย่างยิ่งร้อยกรองที่แต่งไว้ในช่วงปี พ.ศ. 2469-2475¹ เป็นช่วงที่แสดงแนวคิดทางการเมือง มุ่งวิจารณ์สภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยเป็นสำคัญ เช่น วิจารณ์การ “รุกเขียบ” ของชาวจีนในไทยซึ่งเป็นผลร้ายต่อเศรษฐกิจของประเทศ ร้อยกรองบทนี้แสดงความคิดตรงกับบทความพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่อง “ยิวแห่งบูรพาทิศ” นอกจากนี้ “ครูเทพ” ยังเขียนร้อยกรองแสดงให้เห็นผลกระทบกระเทือนของสังคมไทยอันเกิดจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และแสดงความคิดในเรื่องลัทธิการเมืองการปกครอง เป็นต้น

2. ยุครุ่งอรุณ (พ.ศ. 2472-2475)

ช่วงระยะเวลา 3 ปี ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่ออีกช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ วรรณกรรมไทย เพราะได้เกิดวรรณกรรมประเภทการเมืองหรือวรรณกรรมเสนอข้อคิดเห็น ขึ้นอย่างมากมาย เนื่องจากสภาพของสังคมการเมืองไทยเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ ปัญหาสำคัญของประเทศในขณะนี้คือปัญหาเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะเสื่อมโทรมกว่าสมัยใด ๆ เนื่องจากผล ต่อเนื่องจากการใช้จ่ายมากในรัชกาลก่อน ประกอบกับเป็นระยะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ความ ตึงเครียดทางเศรษฐกิจจึงก่อให้เกิดปัญหาทางการเมือง ความระส่ำระสายทางการเมือง ด้วย เพราะวิธีหนึ่งของการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจคือการตัดทอนรายจ่ายส่วนพระองค์พระมหากษัตริย์ ตัดทอนค่าใช้จ่ายส่วนราชการตลอดจนลดจำนวนข้าราชการให้เหลือเท่าที่จำเป็น ซึ่ง เรียกกันว่า “ดุลยภาพ” จึงทำให้เกิดความระส่ำระสายในหมู่ข้าราชการที่ถูก “ดุลยภาพ” เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงเรื่องอัตราภาษีใหม่ ประกอบกับลักษณะการ ปกครองในแบบราชาธิปไตยการถือยศถือศักดิ์ตามค่านิยมในสังคมขณะนั้นเป็นเครื่องถ่วง ให้ประเทศชาติไม่อาจก้าวหน้าไปได้ไกลตามความผันแปรของโลก ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึง ผลักดันให้บุคคลคนหนึ่งประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ พลเรือน พ่อค้า ในนามของ “คณะ

¹อ่านเพิ่มเติม อวยพร มลิ้นทางกูร, “โคลงกลอนของครูเทพ: ศิลปะเพื่อชีวิต” *ชีวิตและงานของครูเทพ* ชลธิรา กัลลิกอยู่ บรรณาธิการ, พระนคร : โครงการตำราฯ, 2518, หน้า 149-196.

ราชบุรี” ภายใต้การนำของพระยาพลพลหุยนเสนา ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เพื่อทำการแก้ไขฐานะของประเทศให้ดีขึ้นและนำระบอบประชาธิปไตย มาปกครองประเทศ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวให้เมื่อ 24 มิถุนายน และฉบับถาวรเมื่อ 10 ธันวาคม 2475

วรรณกรรมในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงเป็นวรรณกรรมที่เน้นสาระและความจริงมากขึ้น ในระยะนี้มีงานแปล และงานแปลวรรณกรรมต่างประเทศน้อยลง วรรณกรรมมีลักษณะเป็นไทยแท้ แสดงบุคลิกของตนเองมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จุดเด่นของวรรณกรรมในยุคนี้ คือ เนื้อหาเข้มข้น และเสนอข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมและการเมือง เช่น ในด้านสารคดี บทความทางการเมืองแพร่หลายมาก หนังสือพิมพ์ไทยใหม่รายวันมักจะลงบทความทางการเมืองเพื่อส่งเสริมและเรียกร้องให้ไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย และเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมใหม่ เช่น บทความขนาดยาวชื่อ **ชีวิตของประเทศ** ของนาวาเอก พระยาศราภัยพิพัฒน์ ร.น. (ศรทอง) ลงในไทยใหม่ รายวันประมาณ พ.ศ. 2470 และบทความของศรีบูรพาชื่อ **มนุษยภาพ** ลงในศรีกรุง พ.ศ. 2474 เรียกร้องการปกครองในระบอบใหม่เช่นเดียวกัน ซึ่งมีผลทำให้หนังสือพิมพ์ถูกปิด แทนพิมพ์ถูกล่ามโซ่

ในด้านบันเทิงคดี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2472 เป็นต้นมา นวนิยายเรื่องสั้นมีลักษณะเป็นไทยแท้มากกว่าแต่ก่อน คือ ตัวละครเป็นไทยล้วน ไม่สมมุติตัวละครเป็นฝรั่ง ใช้เหตุการณ์ที่เป็นจริงในสังคมไทยประกอบท้องเรื่อง มีการบรรยายฉาก บทสนทนาสมจริงกว่าแต่ก่อน และที่สำคัญคือ เริ่มมีนวนิยายเรื่องสั้นในแนวเรื่องอย่างใหม่ คือ นวนิยายเรื่องสั้นประเภทเสนอข้อคิดและสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นครั้งแรก ผู้ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มการประพันธ์ประเภทนี้คือ หม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ โดยทรงนิพนธ์เรื่อง **ละครแห่งชีวิต** เมื่อปี พ.ศ.2472 เป็นนวนิยายในแนวแปลกที่ไม่เคยมีใครเขียนมาก่อนและได้เป็นแบบฉบับให้แก่ นักเขียนรุ่นหลังหลายประการ เช่น เป็นนวนิยายเสนอข้อคิด ม.จ. อากาศ ฯเสนอข้อคิดหลายอย่างเช่น เรื่องคนตะวันออกและตะวันตกไม่มีวันจะร่วมชีวิตกันได้ โจมตีค่านิยมสังคมไทยที่นิยมการมีภรรยาหมอก นอกจากนี้ยังให้คติสอนใจในเรื่องการต่อสู้ชีวิต และยอมรับความผันผวนของชีวิตอย่างกล้าหาญ นอกจากนี้เป็นนวนิยายเสนอข้อคิด ยังเป็นเรื่องที่ใช้ตัวละครเป็นบุคคลที่มีชีวิตในขณะนั้น เป็นนวนิยายชีวิตต่างแดน (exotic novel) เรื่องแรก นอกจากนี้ยังเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่ทำให้เกิดการวิจารณ์นวนิยายอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก¹ คือ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงวิจารณ์เรื่องละครแห่งชีวิต แต่น่าเสียดายที่การวิจารณ์ยังเป็นของใหม่จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ผู้ประพันธ์ ถึงขั้นมีบทโต้ตอบกันระหว่างผู้วิจารณ์และนักเขียน การ

¹อ่านบทวิจารณ์และบทโต้ตอบได้ใน ซาตี เอี่ยมกระสินธุ์ ผู้รวบรวม, *หม่อมเจ้าอากาศดำเกิงกับงานประพันธ์*, พระนคร : บรรณกิจ, 2519, หน้า 151-186.

วิจารณ์นวนิยายของไทยในระยะต้นจึงไม่เจริญงอกงามเท่าที่ควร ต่อจากเรื่องละครแห่งชีวิต ม.จ.อากาศวทรทรงนิพนธ์นวนิยายเรื่อง **ผิวทลิ่งผิวทว** ในปีต่อมา และยังทรงนิพนธ์เรื่องสั้นขนาดยาวอีกหลายเรื่อง ล้วนแต่เป็นนวนิยายเรื่องสั้นที่แสดงข้อคิดประการใดประการหนึ่งหรือหลายประการ นอกจากหม่อมเจ้าอากาศ ฯ นักเขียนที่มีอิทธิพลมากในยุคนี้คือกลุ่มสุภาพบุรุษ อันได้แก่ ศรีบูรพา ดอกไม้สด และแม่นงนค์ ซึ่งเป็นกลุ่มนักเขียนของหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษรายสัปดาห์ที่ดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2472 ดอกไม้สดเขียนนวนิยายเรื่อง **ศัตถุของเจ้าหล่อน** เป็นเรื่องแรก และเป็นนักเขียนที่ริเริ่มนวนิยายชีวิตครอบครัวเป็นคนแรกด้วย นวนิยายของดอกไม้สดสะท้อนภาพของผู้ดีเก่าที่ยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมความดีแม้ว่าชีวิตจะผันผวนและเปลี่ยนแปลงฐานะทางสังคมไป แต่ในขณะที่เดียวกันดอกไม้สดก็แสดงที่ทำไมพอใจในชนบ ประเพณีล้าสมัยบางอย่าง และนำเอาความคิดและค่านิยมตะวันตกบางประการมาเสนอไว้ด้วย นวนิยายของดอกไม้สดจึงประสบความสำเร็จกว่านักเขียนคนอื่น ๆ เพราะตัวละครมีบุคลิกมั่นคง เป็นผู้ที่รักษาความดีงามตามแบบคนรุ่นเก่าอย่างน่ายกย่องและในขณะที่เดียวกันก็ปรับปรุงเอาค่านิยมใหม่มาใช้ได้อย่างไม่เคอะเขิน นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีจุดประสงค์หนักแน่นที่จะให้ข้อคิดแก่คนอ่านออกไปจากความบันเทิง และผู้แต่งมีความประณีตต่องานเขียนของตนอย่างมาก

ศรีบูรพาเริ่มงานเขียนตั้งแต่ พ.ศ. 2460 เมื่อยังเป็นนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์ นวนิยายเรื่องแรกคือ **กมสวาทบาดจิต** จากนั้นก็เขียนนวนิยายและเรื่องสั้นอีกหลายเรื่องโดยมากเป็นเรื่องรัก เช่น **ปราบพยศ มารมณุษย์ ลูกผู้ชาย โลกสันนิบาต หัวใจปรารถนา อานาใจ แสนรัก แสนแค้น** ศรีบูรพาเปลี่ยนแนวการเขียนมาสู่วรรณกรรมเสนอข้อคิดในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2475 ได้เขียนนวนิยายเรื่อง **สงครามชีวิต** โดยได้รับแรงบันดาลใจจากนวนิยายรัสเซียเรื่อง **รักของผู้ยากไร้ (Poor People)** ของ ดอสโตเยฟสกี จากนั้นเป็นต้นมา งานเขียนทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย เรื่องแปล บทความ สารคดี จะมีแนวคิดทางการเมืองชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ²

มาลัย ชูพินิจ (แม่นงนค์) เป็นนักเขียนที่มีงานวรรณกรรมจำนวนมากและมากประเภท จึงเป็นนักเขียนที่มีนามปากกามากคนหนึ่ง ผลงานรุ่นแรกของคุณมาลัยลงพิมพ์ในเสนาศึกษา และแพววิทยาศาสตร์ ไทยเชชม ดรุณเกษม สวนอักษร สมานมิตรบันเทิง ฯลฯ ทั้งบทความ เรื่องสั้น นวนิยาย เรื่องแปล ฯลฯ มาลัย ชูพินิจ เป็นทั้งนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์เช่นเดียวกับศรีบูรพา และได้ร่วมมือกันทำหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ที่สำคัญคือบางกอกการเมือง พ.ศ. 2470 เป็นหนังสือพิมพ์รายวันประเภทเสนอข่าวและบทความทางการเมืองและมีนวนิยายเรื่องยาวลงต่อเนื่องกันทุกฉบับด้วย จากนั้นร่วมกันทำหนังสือสุภาพบุรุษ ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปีพ.ศ. 2472 และดำเนินการอยู่ 2 ปีก็ล้มเลิกเพราะขาดทุนเนื่องจากแม้หนังสือจะขายดีแต่ผู้จัดทำขาดความ

¹อ่าน สิทธิชัย แสงกระจ่าง ผู้แปล, *รักของผู้ยากไร้*, พระนคร : ดวงกลม, 2520.

²อ่าน รุ่งวิทย์ สุวรรณอภิชน, *ศรีบูรพา ศรีแห่งวรรณกรรมไทย*, พระนคร : พาสีโก, 2522.

รู้เรื่องธุรกิจ หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษได้รวมนักประพันธ์มีชื่อแห่งยุคไว้ได้มาก และเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อยุคหนึ่งของวรรณกรรมไทย จากหนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ มาลัย ชูพินิจยังได้ทำหนังสือพิมพ์ไทยใหม่รายวันประชาชาติ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับแรกของไทย ดำเนินงานภายใต้ความอำนวยการของพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีกำเนิดขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีอิทธิพลในการชี้นำความคิดที่ถูกต้องเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในปี พ.ศ. 2505 มาลัย ชูพินิจ จึงได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางวารสารศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผลงานทางด้านบันเทิงคดีที่มีชื่อเสียงคือ **แผ่นดินของเรา (2486) ท่วมทหาราช (2494) บ้านสร้าง คีตกองก่ เกิดเป็นหญิง เป็นต้น'**

3. ยุคเริ่มศิลปะเพื่อชีวิตถึงสมัยชาตินิยม (พ.ศ. 2476-2488)

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรแล้ว สังคมไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมาก คนชั้นกลางมีอำนาจควบคุมเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม วรรณกรรมส่วนใหญ่ในระยะนี้จึงสะท้อนภาพของคนชั้นกลาง และความคิดแบบเสรีนิยมอันเนื่องมาจากหลักการของประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นความเสมอภาคและเสรีภาพของประชาชนเป็นสำคัญปรากฏให้เห็นชัดเจนในวรรณกรรมเกือบทุกชิ้น เช่น ความคิดเรื่องความเสมอภาคของคนในสังคม ความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย โดยเฉพาะน่าสังเกตว่าตัวละครผู้หญิงในวรรณกรรมยุคนี้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด นักเขียนที่เด่นในยุคนี้คือนักเขียนที่มีผลงานรุ่นแรกมาในยุคก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เช่น ดอกไม้สด เขียน **ชัยชนะของหลวงนฤบาล ผู้ดี หนึ่งในร้อย อนงค์ในหนึ่งในร้อย** เป็นหญิงสาวตามสมัยที่ไม่ทิ้งคุณสมบัติที่เหมาะสมที่ควรของกุลสตรี แต่ขณะเดียวกันก็มีบทบาททัดเทียมผู้ชาย มั่นใจในตนเองสมกับเป็นหญิงที่เกิดในยุคได้สิทธิเสรีภาพใหม่ เช่น เมื่อมีความรักก็แสดงออกถึงขั้นออกปากฝากรักฝ่ายชายก่อน ก.สุรางคนางค์ เขียน **หญิงกนขั้ว** สะท้อนภาพผู้หญิงในอีกมุมหนึ่ง แต่ก็เป็นการแสดงสิทธิของผู้หญิงโดยนัยกลับกันกับดอกไม้สด โดยชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงกลายเป็นวัตถุบำเรอความใคร่ เพราะสังคมผลักดันให้ไปเช่นนั้น **เรื่องความคิดคำนึง** ของ ก.สุรางคนางค์ เปิดโอกาสให้คนใจอย่างจวนได้ไฝฝืนถึงการเปลี่ยนฐานะทางสังคมของตน และการต่อสู้กับการกดขี่ทางชนชั้นแม้จะเป็นเพียงความคิดคำนึงก็ตาม แต่ในระยะเวลาต่อมา ก.สุรางคนางค์ก็กลับเปลี่ยนแนวการเขียนเป็นนวนิยายรักพาฝัน เช่น **บ้านทรายทอง พงมาน สว่างวงศ์ เป็นต้น** นอกจากนี้ยังมี วรรณสิริ ดวงดาว ร.จันทะพิมพะ ซึ่งเป็นนักเขียนสตรีที่ได้รับอิทธิพลจากดอกไม้สดและมีอิทธิพลต่อนักเขียนสตรีในยุคต่อมา นอกจากนักเขียนสตรีที่กล่าวไปแล้ว ยังมีนักเขียนในกลุ่ม สุภาพบุรุษ-ประชา-มิตร ได้แก่ สด คุรุมาะโรหิต เขียนนวนิยายรักต่างแดนเรื่อง **ปักกิ่งนครแห่งความหลัง** โดยได้

อ่านเพิ่มเติมได้จาก สุธีรา สุขนิยม, *ประวัติมาลัย ชูพินิจ*, พระนคร : สำนักพิมพ์การเวก, 2522.

รับอิทธิพลจากหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง ยาชอบเสนองานอิงประวัติศาสตร์อันลือลั่น เรื่อง **ผู้ชนะสิบทิศ** (2475) ไม้ เมืองเดิม เริ่มเขียน แผลเก่า ต่อด้วย **ทหารเอกพระบัณฑูร เกวียนหัก ขุนศึก** และเรื่องสั้นเรื่องยาวอีกมาก¹ ตามแนวนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ที่อายุนิยมขวางไว้ ป.อินทรปาลิตเขียนนวนิยายรักโศก และเรื่องตลกอมตะชุด **พลนิกร กิมหงวน แม่อนงค์** เขียน **แผ่นดินของเรา** งานเด่นของศรีบูรพา ในช่วงนี้คือ **ข้างหลังภาพ** เป็นนวนิยายรักต่างวัยในต่างแดนให้ข้อคิดเรื่องค่านิยมเก่า-ใหม่ และความขัดแย้งของสังคมเป็นอย่างดี ม.ร.ว.นิมิตร มงคล นวรัตน์ เขียนนวนิยายการเมืองในเชิงอุดมคติ เรื่อง **เมืองนิมิตร** (2482) จากในคฤขณะ ถูกจองจำด้วยคดีกบฏวระเดช มนัส จรรย์รงค์ นักเขียนเรื่องสั้นชั้นครู เขียน **จับตาย ซากิยะ ท่อนแสน นางรำ** ในลักษณะให้ความระทึกใจในการดำเนินเรื่องและจบอย่างพลิกความคาดหมายตามแนวเรื่องสั้น ของ โอ. เฮนรี่ และ กี เดอ โมปัสซังต์ นวนิยายเรื่องสั้นที่กล่าวมาแล้วนี้ ถ้วนแต่เสนอเรื่องราวของคนชั้นกลางและความล้มเหลวในความฝันของชีวิตชนชั้นสูง อันเป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งบางครั้งนักเขียนก็แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นกลาง บางครั้งก็แฝงความอาลัยในอดีต กล่าวอีกนัยหนึ่งวรรณกรรมในระยะนี้สะท้อนความคิดค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงใหม่ และบางอย่างก็ขัดกับค่านิยมเดิมอย่างมาก งานเขียนเหล่านี้แม้บางเรื่องยังมีตัวละครเป็นคุณพระคุณหลวง และสร้างบรรยากาศของสังคมเก่าอยู่บ้าง แต่ก็มักจะแสดงให้เห็นการต่อสู้เข้ขึ้นต่อประเพณีโบราณ ในนวนิยายรักก็จะแสดงออกมากในเรื่องการต่อต้านการคลุมถุงชน นอกจากนี้มักแสดงความขัดแย้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ ค่านิยมในสังคม ตลอดจนความขัดแย้งทางการเมืองมีอยู่มากดังที่เกิดกบฏวระเดช การต่อสู้เพื่อให้ได้ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์จึงยังมีอยู่แม้จะแสดงออกได้ไม่มากนัก เช่น นวนิยายเรื่อง **เมืองนิมิตร** ส่วนกลวิธีการเขียนใช้ลักษณะของการสะท้อนภาพสมจริงมากกว่าเป็นเรื่องจินตนิมิต

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 ไทยตกอยู่ในภาวะสงครามมหาเอเซียบูรพา เมื่อญี่ปุ่นประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา เราได้รับผลกระทบจากสงครามไปด้วยโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ เกิดความขาดแคลนไปทั่ว ในด้านการพิมพ์กระดาษมีราคาแพงและหายาก หนังสือพิมพ์บางเล่มต้องปิดตัวเองโดยปริยาย เช่น เอกชน สวนอักษร ศิลปิน ฯลฯ นอกจากผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่สองนี้แล้ว เหตุการณ์ภายในที่บีบรัดวงวรรณกรรมไทยอีกอย่างหนึ่งคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2485 วรรณคดีสมาคมฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ พร้อมกับลัทธิชาตินิยม และการส่งเสริมวัฒนธรรมและภาษาไทย ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผลกระทบต่อวรรณกรรมคือ การปรับปรุงตัวอักษรไทย และวางหลักเกณฑ์การเขียนหนังสือไทยใหม่โดยดัดใช้สระพยัญชนะที่มีเสียงซ้ำกัน เช่น พ ฤ ฎา ฎ ฎา ช ต ฆ ฌ กำหนดให้เขียนหนังสือไทยด้วยคำไทยแท้ เช่น พฤกษา เขียน พริกสา ฤทธิ์ เขียน ริทธิ ฌ่า เขียน เช่า เป็นต้น นอกจากนี้มีการวางระเบียบ

¹อ่านเพิ่มเติมได้จาก ยศ วัชรเสถียร, *มนัส จรรย์รงค์ และ ไม้เมืองเดิม*, พระนคร : สำนักพิมพ์เดลิต้าไทย, 2520.

การใช้คำแทนชื่อ และคำรับ คำปฏิเสธ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับที่ 59 เช่น คำแทนชื่อเอกพจน์ใช้ ฉัน ท่าน เขา/มัน พหูพจน์ใช้ เรา ท่านทั้งหลาย เขาทั้งหลาย/พวกมัน ส่วนคำรับ ใช้ จะ คำปฏิเสธ ใช้ ไม่ ผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ชุดนี้ ทำให้วงการประพันธ์และหนังสือพิมพ์ของไทยเกิดความปั่นป่วนอย่างยิ่ง นักเขียนได้รับความยุ่งยากและสับสนในการสะกดตัวให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และทำให้บทประพันธ์จืดชืด อ่านยาก และหมดรสชาติในการอ่าน เพราะภาษาอยู่ในยุค “อักษรวิบัติ” โดยสมบูรณ์ นักเขียนบางคนถึงกลีบวางปากกาเลิกเขียนไปเลย เช่น ยาขอบ นอกจากการเปลี่ยนแปลงตัวอักษร สรรพนาม คำขานรับ คำปฏิเสธดังกล่าวมาแล้ว สิ่งที่นักประพันธ์ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของความคิดและศิลปะการประพันธ์อย่างร้ายแรงคือ บทประพันธ์ที่ตีพิมพ์ได้จะต้องถูกเซนเซอร์อย่างเข้มงวดให้เป็นไปตามรสนิยมของผู้นำประเทศในสมัยนั้น นักประพันธ์หลายคนจึงหยุดเขียนเรื่องไประยะหนึ่ง เช่น มาลัย ชูพินิจ หยุดเขียน แผ่นดินของเรา ซึ่งพิมพ์ภาคต้นลงในประชามิตร-สุภาพบุรุษไประยะหนึ่ง สด กุญชรโรหิต เตรียมสร้างโรงเลี้ยงไก่ เพราะหนังสือพิมพ์เอกชนต้องหยุดชะงักการพิมพ์เนื่องจากไม่มีกระดาษด้วย มนัส จรรย์รงค์ ไปประกอบอาชีพกสิกรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในยุคนี้ ได้มีนักเขียนกลุ่มหนุ่มสาวเกิดขึ้นอีกมากมาย และจะมีบทบาทในระยะเวลาต่อมา เช่น อิศรา อมันตกุล เสนี เสาวพงศ์ วิลาศ มณีวัต อิงอร อุษณา เพลิงธรรม สุวัฒน์ วรดิลก นิตยา นาฏยสุนทร อ.อุดากร เป็นต้น

4. ยุคกบฏสันติภาพ (พ.ศ. 2489- 2500)

เป็นระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 วรรณกรรมไทยในช่วงระยะเวลานี้เกิดปะทะกันทางความคิดอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มความคิด “ศิลปะเพื่อศิลปะ” และ “ศิลปะเพื่อชีวิต” ทำให้เกิดแบ่งแยกนักเขียนออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่มหนึ่งมีผลงานหนักไปทางเรื่องพาฝันในแนวต่าง ๆ อีกกลุ่มหนึ่งมีผลงานหนักไปในทางเสนอข้อคิดเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่เป้าหมายเดิมที่วางไว้ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง วรรณกรรมในช่วงเวลานี้ จึงเป็นเรื่องที่หนักไปในทางเสนอข้อคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง การเรียกร้องความเสมอภาคและเสรีภาพเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีขึ้น ความจริงก็คือ แนวคิดในกลุ่มแรกนั้นสืบทอดมาจากวรรณกรรมในยุคแรก และยังคงได้รับความนิยมอยู่ทั้งผู้เขียนและผู้อ่าน ส่วนแนวคิดในกลุ่มหลังนั้นเริ่มจะฟักตัวขึ้นก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองและขยายตัวไปอย่างรวดเร็วในกลุ่มนักเขียนนักหนังสือพิมพ์ ทั้งสองกลุ่มต่างผลิตผลงานออกมาในจำนวนพอ ๆ กัน และครองตลาดวรรณกรรมอย่างน่าพอใจทั้งสองกลุ่ม แต่ด้วยเหตุที่กลุ่มหลังเป็นนักเขียนกลุ่มก้าวหน้าและหัวรุนแรงทางการเมือง จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกับฝ่ายปกครองด้วยการที่ดูเหมือนว่าเป็นการปะทะความคิดกันอย่าง

¹อ้างถึงใน สุริยา สุขนิยม, *ประวัติมาลัย ชูพินิจ*, พระนคร : สำนักพิมพ์การเวก, 2522, หน้า 41.

รุนแรงระหว่างนักเขียน 2 ค่าย ที่จริงจึงเป็นการปะทะความคิดระหว่างนักเขียนและฝ่ายบ้านเมืองมากกว่า

นักเขียนในกลุ่มแรก ได้แก่ ก. สุรางคนางค์ ซึ่งเปลี่ยนแปลงแนวการเขียนมาเป็นเรื่องรักแบบพ้อแฉ่งแฉ้งอน เช่น ดอกฟ้าและโดมผู้จ้องหอง เขมรินทร์-อินทรี บ้านทรายทอง พงมานสว่างวงศ์ ว. ณ ประมวญมารค เขียน ปริศนา เจ้าสาวของอานนท์ สุวัฒน์ วรดิลก เขียน ราชนีบอด อิงอร เขียน นิทรา-สายัณห์ นอกจากนี้ยังมี ชุ่ม ปัญจพรรค เปลื้อง ณ นคร พ.เนตรรังษี ดวงดาว วรณสิริ สุภร บุนนาค จันทิพย์ กระแสสินธุ์ แสงทอง ป.อินทรมุสิก ยาขอบ ไม้ เมืองเดิม เป็นต้น ส่วนนักเขียนในกลุ่มหลังคือนักเขียนหนุ่มสาวที่เริ่มมีผลงานมาตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีนักเขียนรุ่นเก่าเป็นผู้นำ เช่น ศรีบูรพา เขียน จนกว่าเราจะพบกันอีก และ แด่ไปข้างหน้า แม่อนงค์ เขียน ท่วงทราข นักเขียนรุ่นใหม่ก็มี เสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งเริ่มงานเขียนนวนิยายรักต่างแดนด้วยเรื่อง ชัยชนะของผู้แพ้ และ ไม่มีข่าวจากโตเกียว ได้เริ่มนวนิยายแนวสัจนิยมในระยะนี้ด้วยเรื่อง ความรักของวัลยา และต่อมาด้วย ปีกาจ ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ เขียน แผ่นดินนี้ของใคร (2494) เปิดโปงความอยุติธรรมในสังคม และ พุ่มนี้ต้องมีอรุณรุ่ง เสนอตัวละครที่ไม่ยอมจำนนต่อโชคชะตาเหมือนแต่ก่อน สด คุรุมาโรหิต เขียน ระเบียบ เลือดสีแดง เลือดสีน้ำเงิน แล้วยังมี ไม้แดง ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นักเขียนนอกจากนี้ก็มี อิศรา อมันตกุล ทวี เกตะวันดี รมย์ รติวัน ซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ด้วย ทางด้านเรื่องสั้นมี ลว คำหอม เขียนเรื่องสั้นชุด ฟ้าบ่กั้น และอ.อุดากร เช่น เรื่อง คาลมัทก กลิ่นดินปืน และ นันทิยา เป็นต้น ทางด้านสารคดี มีบทความวิเคราะห์วรรณกรรมในแนวศิลปะเพื่อชีวิตหลายชิ้น จินตนิยมและอัตถนิยม ของ เสนีย์ เสาวพงศ์ ศิลปะวรรณคดีกับชีวิต ของ บรรจง บรรเจอดศิลป์ ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน ของ ทวีปกร (จิตร ภูมิศักดิ์) ในด้านร้อยกรอง มีบทร้อยกรองเพื่อชีวิตจากนักเขียนหลายคนที่ทรงอิทธิพลในระยะต่อมา เช่น นายผี/อินทรายุทธ อุชเชณี/นิค นรารักษ์ ทวีปวร เปลื้อง วรณศรี กวีการเมือง (จิตร ภูมิศักดิ์) เป็นต้น

การรวมกลุ่มชมรมนักประพันธ์ ในปี พ.ศ. 2493 โดยมีวิลาศ มณีวัต และประหยัด ศ. นาคะนาท เป็นกำลังสำคัญ ช่วยทำให้นักเขียนรับผิดชอบต่อผลงานยิ่งขึ้น แต่ชมรมนี้ต่อมาต้องสลายตัวไปเนื่องจากการกวาดล้างทางการเมืองที่เรียกว่า “กบฏสันติภาพ” เมื่อปี พ.ศ. 2495 กุหลาบ สายประดิษฐ์ หรือศรีบูรพา ได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าคณะกรรมการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ไปเจรจากับ ม.จ.ประสพสุข สุขสวัสดิ์ นายกสสมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยในขณะนั้นเพื่อขอร้องรัฐบาลให้ยกเลิกระบบเซนเซอร์และพระราชบัญญัติการพิมพ์ปี 2484 ซึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามจะนำมาใช้อีก แต่เกิด “หนอนบ่อนไส้” ทำให้กุหลาบ สายประดิษฐ์ ถูกตำรวจสันติบาลจับกุมตัวในข้อหา “ขบถภายในและนอกราชอาณาจักร” ผู้ที่ถูกจับกุมชุดนี้มีทั้งนักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย

ปัญญาชน และชาวบ้าน กุหลาบ สายประดิษฐ์ พ้นจากคุมขังเมื่อ พ.ศ. 2500 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามให้มีการพระราชทานนิรโทษกรรมในโอกาสครบรอบ 25 พุทธศตวรรษ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้แนวทางวรรณกรรมเพื่อชีวิตชะงักงันตั้งแต่บัดนั้นและไม่มีโอกาสฟื้นตัว อีกนานตลอดยุคการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

5. ยุคมืดทางปัญญา (พ.ศ. 2501-2505)

เหตุการณ์บ้านเมืองที่สำคัญและมีผลกระทบต่อวงวรรณกรรมในช่วงเวลานี้ที่สำคัญ คือ การปฏิวัติรัฐประหารของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ 2 ครั้งในปี 2500-2501 ซึ่งเป็นผลทำให้นักเขียนกลุ่มก้าวหน้าหรือกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิตที่เริ่มสร้างแนวทางใหม่ของวรรณกรรมในยุคก่อนหน้านี้ต้องจำกัดบทบาทของตนลงอย่างมาก เนื่องจากหลังการรัฐประหารรัฐบาลมุ่งรักษาเสถียรภาพทางการเมืองโดยเร่งด่วนที่สุด และขจัดปัญหาคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 จึงเป็นเครื่องลิดรอนเสรีภาพทางปัญญาอย่างโจ่งแจ้ง และมีผลในการปรามนักเขียนหัวก้าวหน้าได้อย่างเด็ดขาด ดังเช่นข้อความในข้อ 6 ของประกาศฉบับนี้ว่า

.....ข้อ 6 ข้อความซึ่งเป็นเท็จในลักษณะที่อาจทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตกใจหรือวิตกกังวล หรือเกิดความหวาดกลัว หรือข้อความในลักษณะที่เป็นการปลุกปั่นหรือยั่วยุให้เกิดความไม่สงบ หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือข้อความทำนายในทางที่อาจก่อให้เกิดความวิตกกังวลแก่ประชาชนในโชคชะตาของบ้านเมือง”¹

ข้อความที่กล่าวมานี้กินความกว้างและอาจตีความเพื่อประโยชน์แก่ผู้กุมอำนาจอยู่ในมือได้ทั้งสิ้น และเป็นเครื่องมือในการกำจัดศัตรูทางการเมืองของรัฐบาลยุคนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ประกอบกับเป็นช่วงยุคมืดที่การปราบปรามฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลใช้สิ่งที่ยู่เหนือกฎหมายเป็นเครื่องมือด้วย ดังนั้นถ้าจะวิเคราะห์วรรณกรรมในช่วงหลัง พ.ศ. 2500 แล้ว จะเห็นได้ชัดว่าความบีบคั้นทางการเมืองมีผลกระทบต่อวรรณกรรม นักเขียนหัวก้าวหน้าต้องปิดฉากของตนเองไป ศรีบูรพาเดินทางไปนอกประเทศและขอลี้ภัยทางการเมืองอยู่ต่างประเทศ โดยไม่ได้กลับมาอีกเลยจนสิ้นชีวิต อิศรา อมันตกุล ถูกจับโดยปราศจากข้อหาพร้อมกับนักเขียน นักหนังสือพิมพ์อีกจำนวนน้อย เสนีย์ เสาวพงศ์ หันไปเอาดีทางรับราชการ ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ และลาว คำหอม ไปยึดอาชีพอื่น บางคนต้องเปลี่ยนแนวการเขียนไปเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ฉะนั้นในขณะที่วรรณกรรมในแนวเพื่อชีวิตชะงักไป วรรณกรรมในแนวเพื่อศิลปะกลับรุ่งเรืองขึ้นโดยปริยาย เสถียร จันทิมาธร กล่าวถึงงานเขียนในช่วงเวลานี้ว่า “.....งานเขียนที่ปรากฏออกมาทางด้านหลักจึงเป็นวรรณกรรมประเภทเน้นความบันเทิง

¹อ่านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 ได้จาก สุชาติ สวัสดิ์ศรี, แนวคิดของนักเขียนวรรณกรรมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2488-ปัจจุบัน”, *วรรณกรรมปัจจุบัน* รายงานการสัมมนาการสอนวรรณกรรมไทยในระดับอุดมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 3-5 พฤษภาคม 2516, หน้า 44-5.

สะท้อนกิจกรรมส่วนตัวของชนชั้นสูงชนชั้นกลางผู้เสพสุขและได้เปรียบในสังคม ถ้าเป็นชีวิตของชาวบ้านผู้ยากไร้ก็มักจะถูกบิดเบือนใส่ร้ายอย่างไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง เช่น ชาวนา ก็ถูกสะท้อนออกมาในแง่ใจเชื่อ กรรมกรก็มักจะเป็นอันธพาลเลือดร้อนชอบความรุนแรง หรือที่เป็นคนใช้ในบ้านผู้มีอันจะกินทั้ง ๆ ที่ต้องทำงานอย่างยากลำบากแสนสาหัส แต่จุดเด่นที่นักเขียนมักจะแสดงออกกลับเป็นนิสัยสอดรู้สอดเห็นและนินทาเจ้านาย ฯลฯ

นักเขียนที่ยึดครองถนนหนังสือในช่วงนี้มีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มวรรณกรรมสะท้อนชีวิตประจำวันตามนิตยสารรายสัปดาห์ อีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักเขียนในสกุลสยามรัฐอันเป็นค่ายที่เติบโตใหญ่ภายหลังบริษัทไทยพาณิชย์การจำกัดตกต่ำ นักเขียนทั้งสองกลุ่มนี้พิจารณาทางด้านรูปแบบ มีส่วนแตกต่างกันตรงที่กลุ่มแรกเน้นความง่ายในการแสดงออกประสานไปกับรสแห่งความบันเทิงเพื่อให้คนเสพติดต่อเนื่องกันไปสัปดาห์ต่อสัปดาห์ ส่วนกลุ่มหลังประณีตด้านศิลปะการประพันธ์ โดยเฉพาะการใช้ภาษาและท่วงทำนองการแสดงออกที่แปลกใหม่ กล่าวทางด้านเนื้อหาก็ไม่แตกต่างกันมากนักโดยที่ด้านหลักยังสะท้อนความคิดเก่าที่ตกทอดมาจากสังคมเจ้าขุนมูลนาย นอกจากนั้นเนื่องจากนักเขียนทั้งสองกลุ่มส่วนมากเป็นคนชั้นกลางและอยู่ในสังคมแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา ลักษณะเสรีนิยมทางความคิดจึงค่อนข้างเด่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านกามารมณ์ ซึ่งได้รับการปรุงแต่งอย่างมากจะมีลักษณะค่อนข้างไปทางอนาธิปไตย¹

ด้วยเหตุนี้ บ้านหิงคัตไญญนี้จึงถอยไปสู่แนวการเขียนแบบพาฝันที่นิยมมาแต่เดิม อย่างที่เสถียร จันทิมาธร กล่าวว่า “เน้นกิจกรรมส่วนตัวมากกว่ากิจกรรมทางสังคม นักกลอนกลายเป็นคนเพื่อฝันหนีหน้าจากสภาพความเป็นจริงอันร้ายกาจของสังคม นักเขียนเรื่องสั้นก็แข่งขันกันเสนอภาพของคนกลุ่มน้อยที่เสเพลตามร้านเหล้าและช่องโสเภณี”² หรืออย่างที่ สุชาติ สวัสดิ์ศรี กล่าวว่าวรรณกรรมยุคนี้เป็นแบบที่มี “การใช้ตัวเอกในทัศนะแบบคนชั้นกลางที่ต้องการรักษาสถานะเดิมในสังคมของตนไว้ หรือให้เนื้อเรื่องเอาใจคนจน ประเภทที่สงบเสถียร เจียมตัว ลักษณะของตัวเอกเพียงแต่เปลี่ยนจากบรรดาศักดิ์แบบเก่า คือ คุณพระ คุณหลวง (ตามแนวของดอกไม้สด ดวงดาว ก.สุรางคนางค์) มาเป็น ดร.หนุ่มที่เพิ่งกลับจากนอก (ตามแนวนิตยสาร ศรีสัปดาห์ บางกอก และสกุลไทย) การดำเนินเรื่องและกลวิธีในการแต่งส่วนมากมักลอกเลียนและมักใช้แบบเดียวกันหมด กล่าวคือ นักเขียนสามารถรู้เรื่องราวภายในจิตใจของตัวละครได้หมด และตัดสินแทนให้ได้ไม่ว่าจะดีหรือเลวปานใดก็ตาม ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วลักษณะดังกล่าวนี้หาใช่ลักษณะแท้จริงของชีวิตมนุษย์ที่พบอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันไม่”³ แม้จะมีนักเขียนหัวก้าวหน้าผู้รอดพ้นจากการถูกจับกุมพยายามเสนอผลงานในแบบก้าวหน้าออกมา

¹เสถียร จันทิมาธร, *คนเขียนหนังสือ*, พระนคร : ประพันธ์สาส์น, 2517, หน้า 11-12.

²*เรื่องเดียวกัน*, หน้า 12.

³สุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ, “บทกล่าวนำ”, *แอ้งเข็ญ รวมเรื่องสั้นร่วมสมัยของไทย*, พระนคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2519.

บ้าง เช่น รมย์ รัตวิวัน เจษฎา เจตธรรม นเรศ นโรปกรณ์ ฯลฯ จัดทำหนังสือ ขวัญใจ รายเดือน ในแนวเดียวกับหนังสือ สายธาร รายเดือนที่ออกในปี พ.ศ. 2501 มีเนื้อหาหนักไปทางด้าน ศิลปะเพื่อชีวิต บทวิจารณ์ และเรื่องแปลของนักเขียนกลุ่มก้าวหน้า เช่น บรรจง บรรเจอดศิลป์ อินทรายุทธ อุชเชณี อิศรา อมันตกุล รมย์ รัตวิวัน และเสนีย์ เสาวพงศ์ แต่ก็อยู่ได้ไม่นานเมื่อ ถูกคุกคามก็จำเป็นต้องเลิกไป¹ และ กวีการเมืองเขียนบทกวีลงในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย (ยุคเก่า) ทำทายอำนาจเผด็จการ เช่น ได้เรื่องการใช้มาตรา 17 เป็นอำนาจ ยกเลิกกฎหมายที่ดิน ซึ่งห้ามมีที่ดินเกิน 50 ไร่ การพยายามต่อต้านเผด็จการแสดงให้เห็นว่าการเรียกร้องความเป็น ธรรมมีอยู่ตลอดไปไม่ว่าจะยากลำบากเพียงใด

วรรณกรรมในระยะนี้จึงเป็นหัวเลี้ยวที่สำคัญที่สุดอีกกระยะหนึ่งในวงวรรณกรรมปัจจุบัน ของไทย เพราะทำให้วรรณกรรมทางปัญญาที่ฟักตัวมาอย่างดีเกือบจะสูญหายไป หรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องหยุดอยู่กับที่ ในขณะที่วรรณกรรมที่เรียกกันในระยะหลังว่า “วรรณกรรมหน้า หน้า” เพียงพุดึงขีดสุด รวมทั้งการยึดครองอาณาจักรหนังสือของหนังสือกำลังภายใน เพราะ นักเขียนกลุ่มที่แสดงตัวว่าไม่สนใจ ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง ก็มีโอกาสมากที่จะผลิตผลงาน ที่เน้นความ “สะดัก” มากกว่า “ความประณีต” วรรณกรรมยุคนี้และที่สืบทอดต่อมาจึงมี ลักษณะอย่างทีสุชาติ สวัสดิ์ศรี สรุปไว้ 6 ประการ คือ

1. รกไปด้วยเรื่องผีไร้สาระ
2. นองไปด้วยเรื่องสัปดน
3. กวไปด้วยเรื่องโลกีย์วิสัยที่ต่างพากันแข่งขันว่าผู้ใดจะวิจิตรพิสดารกว่ากัน
4. จัดจ้านไปด้วยเรื่องรักบนฟองสบู่ ปลูกสร้างความฝันบนวิมานในอากาศ กระทย กระทบเปรี้ยบเปรยในทางอิจฉาริษา
5. มากไปด้วยเรื่องบู๊ล้างผลาญและเรื่องการเมืองประเภท “ปลุกผี” ซึ่งไร้รากฐาน ความคิดและความถูกต้องทางการเมือง และ
6. มีบ้างเล็กน้อยที่นักเขียนเริ่มเป็นขบถกับตัวเองและสังคมที่เขาใช้ชีวิตอยู่²

ในด้านร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยกรองในแนวเพื่อชีวิตที่รุ่งเรืองในช่วง พ.ศ. 2495- 2500 เช่น งานกลอนของ นายผี เปลื้อง วรรณศรี อุชเชณี ทวีปวร ฯลฯ หยุดชะงักไปพร้อมกับวรรณกรรมในรูปแบบอื่น ในช่วงระยะเวลานี้ ชมรมวรรณศิลป์ในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นกลุ่มนักกลอนเด่นของยุค การจัดพิมพ์หนังสือเล่มละบาทของชมรมเหล่านี้ เช่น อนุสาร วรรณศิลป์ ของจุฬา วรรณศิลป์ ของธรรมศาสตร์ เป็นสนามให้นักเรียนรุ่นใหม่วรรณกรรมสาว ได้แสดงฝีมือกันทั้งงานเรื่องสั้นและร้อยกรอง แต่งานกลอนส่วนใหญ่เป็นกลอนรักหวาน ๆ

¹เรื่องเดิม, หน้า 13.

²ทีสุชาติ สวัสดิ์ศรี บรรณาธิการ, “บทกล่าวหน้า”, *ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย*, พระนคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2518, หน้า 29.

รูปแบบถูกต้องตามฉันทลักษณ์ที่เล่าเรียนมา เช่น กลุ่มอนุสารวรรณศิลป์มี ประยอม ชองทอง มะเนาะ ยูเต็น จินตนา ปิ่นเฉลียว ประมวล โกมารทัต สุรศักดิ์ ศรีประพันธ์ ปิยะพันธ์ จำปาสุด อุดล จันทรศักดิ์ ภัคดี รีมมากุลทรัพย์ นภลัย ฤกษ์ชนะ ส่วนกลุ่มวรรณศิลป์มี นิภา บางยี่ขัน ดวงใจ รวิปริชา เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ทวีสุข ทองถาวร ฯลฯ งานร้อยกรองในระยะนี้จึงเป็นไปในลักษณะกลอนแสดงอารมณ์และความเพ้อฝัน จนกระทั่งสังคมศาสตร์ปริทัศน์ถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2505 และพิมพ์บทกวีของอังคาร กัลยาณพงศ์ ในฉบับปฐมฤกษ์ บทที่ชื่อว่า “วัฏทะเล” เป็นจุดให้เกิดการตื่นตัวทางวรรณกรรมอย่างสูง เพราะเกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั้งหมผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ปัญหาในการวิพากษ์วิจารณ์มักเป็นเรื่องรูปแบบ วงนักกลอนต่างกล่าวหาว่าอังคารเขียนร้อยกรองไม่ถูกฉันทลักษณ์ ซึ่งข้อนี้กลับเป็นไบเบิกทางให้นักกลอนรุ่นใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องเคร่งครัดในด้านรูปแบบนักมาจนปัจจุบัน นอกจากนี้อิทธิพลอีกอย่างหนึ่งจากงานของอังคารคือเนื้อหาที่แทรกข้อคิดในลักษณะที่สุชาติ เรียกว่า “จิตสำนึกขบถ” ซึ่งแสดงออกในรูปของการใช้สัญลักษณ์ เนื่องจากยังอยู่ในยุคมืดแต่สิ่งนี้สร้างความบันดาลใจให้นักศึกษาปัญญาชนในสมัยนั้นอย่างมาก ดังปรากฏอิทธิพลของอังคารทั้งรูปแบบและเนื้อหาในงานของนักกลอนรุ่นหลัง เช่น วิโรจน์ ศรีสุโร เสฐียรพงษ์ ปกะวรรณ สุจิตต์ วงษ์เทศ เป็นต้น การเริ่มคิดวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่ทำกันอย่างเงียบ ๆ และในกลุ่มเล็ก ๆ ได้มีโอกาสแผ่ขยายในวงกว้างออกไป และได้มีการรวมกลุ่มความคิดของคนรุ่นใหม่ซึ่งส่วนมากเป็นนักศึกษาปัญญาชนได้อย่างเป็นจริงเป็นจังในเวลาต่อมา

6. ยุคฉันทลักษณ์มาหาความหมาย (พ.ศ. 2506-2515)

หมดยุคเผด็จการเรื่องอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แม้ผู้รับช่วงอำนาจการปกครองต่อจะมีแนวทางไม่แตกต่างกันนัก แต่การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลก็ทำให้บรรยากาศทางการเมืองที่ตึงเครียดมาตลอด 5 ปี คลี่คลายลงบ้าง วรรณกรรมในระยะนี้เกิดจากการรวมกลุ่มของนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ ซึ่งเริ่มเบื่อหน่ายบรรยากาศเฉื่อยชาทางการเมืองและความน่าเฟะของสังคม จึงรวมตัวกันออกหนังสืออิสระแสดงปฏิกริยาต่อความเป็นไปของสังคม และได้แพร่ความคิดนี้ในสถาบันการศึกษาในรูปของหนังสือเล่มละบาท หลังจากที่สังคมศาสตร์ปริทัศน์ถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2505 และได้รับการต้อนรับจากนิสิตนักศึกษาและคนรุ่นใหม่อย่างมาก หนังสือเล่มนี้จึงเปิดฉากลงบทวิจารณ์สังคมอย่างเอาจริงเอาจังในเวลาต่อมา และได้รวบรวมคนรุ่นใหม่ไว้ได้โดยการตั้งชมรม “ปริทัศน์เสวนา” และเปิดเวทีแสดงความคิดเห็นและความสามารถในเชิงการประพันธ์ของคนรุ่นใหม่ด้วย สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา ซึ่งได้สร้างนักเขียนนักวิจารณ์รุ่นใหม่ขึ้นอย่างมากในระยะนั้น เช่น โกมล คีมทอง รั้งสรรค์ ธนะพรพันธ์ วิชัย โชควิวัฒน์ เทพสิริ สุขโสภา ไพฑูรย์ สีนลาร์ตัน¹ ในปี พ.ศ. 2506

¹สุชาติ สวัสดิ์ศรี, *แล้วเช็ญ*, หน้า 28.

นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กลุ่มหนึ่งร่วมกันจัดทำหนังสือ **เจ็ดสถาบัน** ตีพิมพ์บทความ บทกวี เรื่องสั้น ที่แสดงความคิดเห็นต่อต้านสงครามเวียดนามและวิพากษ์วิจารณ์บ้านเมือง นักเขียนรุ่นใหม่ เช่น สำเริง คำพะอู ประพันธ์ ผลเสวก พงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์เขียว ถือกำเนิด ขึ้นมา รวมทั้งนักเขียนในกลุ่มวรรณศิลป์มหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น ตฤยเทพ สุวรรณจินดา บัณฑิต ชุ่มนิทาย ภักดี ริมมากุลทรัพย์ วินิจฉัย ไชยสูงเนิน สุธีรา ชูโต นิธิ เอียวศรีวงศ์ อนุช อภาภิรมย์ วิทยากร เชียงกุล สุชาติ สวัสดิ์ศรี เริ่มเสนองานเขียนแสดงความไม่พอใจต่อสังคมในลักษณะ ต่าง ๆ กัน การแสวงหาแนวทางความคิดของคนรุ่นใหม่เริ่มสืบทอดต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ด้วยการเกิดของหนังสือเล่มบาง ๆ จากสถาบันและกลุ่มต่าง ๆ เช่น ราวปี พ.ศ. 2508 กลุ่มนักศึกษา จากมหาวิทยาลัยศิลปากร นำโดย สุจิตต์ วงษ์เทศ ขรรค์ชัย บุนปาน ประทีป ชุมพล นิพนธ์ จิตรกรรม ฯลฯ รวมกลุ่มออกหนังสือ **ข้อฟ้า** หนักทางด้านวรรณกรรมและโบราณคดี การ รวมกลุ่มของข้อฟ้า นำไปสู่การเกิดของ **กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย** ในปี พ.ศ. 2512 ซึ่งได้พิมพ์ หนังสือและสร้างนักเขียนเรื่องสั้นและนักกลอน เช่น สุวรรณ สุคนธา ณรงค์ จันทรังษ์ เรือง มนัส สัตยรักษ์ เรื่องสั้น ทรัพย์นิรันดร์ ไพบุลย์ วงษ์เทศ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ฯลฯ ในระยะ ต่อมา ส่วนหนึ่งของนักเขียนกลุ่มนี้ได้เข้าทำงานกับค่าย **สยามรัฐ ขาวกรุง** ของประมวล อุณหภูม และค่าย **เฟื่องนคร** ของ รงค์ วงษ์สวรรค์ อีกส่วนหนึ่งร่วมกับ **กลุ่มพระจันทร์เดี่ยว** ที่รวมตัวมา จากกลุ่มนักศึกษารวมศาสตร์ที่จัดทำหนังสือ **ธูลิ ตะวัน** เมื่อ พ.ศ. 2510 และ **กลุ่มคลื่นลูกใหม่** ของเสถียร จันทิมาธร การรวมกลุ่มโดยมีเวทีแสดงงานเขียนเช่นนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อวรรณกรรมทั้งรูปแบบและเนื้อหา ด้านรูปแบบได้มีกลวิธีการเขียนแบบใหม่ ๆ เช่น การ บรรยายแบบกระแสสำนึก (STREAM OF CONSCIOUSNESS) งานเขียนประเภทกึ่งสัญลักษณ์ กึ่งเหนือจริง (SEMI SURREALISM) การบรรยายความรู้สึกแล้วจบลงอย่างไม่หักมุม อย่าง เรื่องสั้นของ โอ. เฮนรี หรือ ก็ เดอ โมบิสซัง เนื้อหาก็คพัฒนาไปสู่การแสดงความคิดเห็นต่อ สังคมรอบตัว ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในงานเขียน เช่น **คนบนต้นไม้** (2510) ของนิคม ราชวา **แล้งเข็ญ** (2511) ของสุรัชย์ จันทิมาธร **ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย** (2512) **ของวิทยากร เชียงกุล รถไฟเด็กเล่น** (2512) ของสุชาติ สวัสดิ์ศรี **คนโซ่** (2512) ของวีรประวัติ วงศ์พิวพันธ์ **คำกั้น อันโหดร้ายในวันว่างเปล่า** (2512) ของ วิสา คัญทัพ ในด้านนวนิยาย การที่องค์การ ส.ป.อ.เริ่ม ให้รางวัลนวนิยายดีเด่นตั้งแต่ปี 2511 ทำให้วงการแตงนวนิยายคึกคักขึ้น เพราะได้รับการ สนับสนุน นวนิยายที่ได้รับรางวัลคือ **เรือนุชย์** ของกฤษณา อโศกสิน (2511) **จดหมายจาก เมืองไทย** ของโบตัน (2512) **เขาช้อกานต์** ของสุวรรณี สุคนธา (2513) ปี 2514 ไม่มีนวนิยายดีเด่น ได้รับรางวัลและ **ตะวันตกดิน** ของกฤษณา อโศกสิน ได้รับรางวัลอีกครั้งในปี พ.ศ. 2515 อัน เป็นปีสุดท้ายที่องค์การ ส.ป.อ.ให้รางวัล ปีเดียวกันนั้นสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยให้

¹สุชาติ สวัสดิ์ศรี, *แล้งเข็ญ*, หน้า 28.

วงเวียนชีวิต ของ สีฟ้า ได้รับรางวัล ปี 2516 ขั้วนอกนา ของ สีฟ้า ปี 2517 มีแต่รางวัลชมเชย 2 เรื่อง คือ บ่วงกรรม ของดวงใจ และรากแก้ว ของกฤษณา อโศกสิน แต่สมาคมผู้พิมพ์และจำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทยตัดสินใจให้ **แต่คุณครูด้วยคมแฝก** ของนิมิตร ภูมิถาวร ได้รับรางวัลสังเกตได้ว่าหนังสือที่ได้รับรางวัลเหล่านี้มักเป็นนวนิยายสะท้อนภาพสังคม ในด้านสารคดี มีบทความวิจารณ์เรื่องการเมือง การเจาะลึกและเปิดโปงถึงสภาพเหลวไหลของสังคม การรุกรานของจักรวรรดินิยมต่างชาติ เช่น ญี่ปุ่น อเมริกา การเรียกร้องให้ยอมรับเงินแผ่นดินใหญ่ บทความเหล่านี้ตีพิมพ์ลงในหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา และมีอิทธิพลต่อการรวมพลังความคิดของนักศึกษามาก อิทธิพลของวรรณกรรมต่อสังคมในระยะนี้จึงมีมากกว่ายุคใด ๆ อาจจะเป็นเพราะสังคมไทยถูกบีบคั้นทางปัญญามาเป็นเวลานานประการหนึ่ง กับอีกประการหนึ่ง นักเขียนยุคนี้เป็นคนหนุ่มสาวไฟแรง และมีการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นส่วนใหญ่จึงมีการรวมพลังความคิดในฐานะคนรุ่นเดียวกันที่มีอุดมการณ์ตรงกัน ทำให้การผลึกกำลังความคิดของคนรุ่นใหม่เพื่อประโยชน์ของสังคมทำได้เหนียวแน่นกว่าครั้งใด ๆ ในประวัติศาสตร์ เกิดกลุ่มนักศึกษามากมายหลายกลุ่มในทุกสถาบัน เช่น กลุ่มสหภาพนำโดม (ธรรมศาสตร์) กลุ่มสหภาพกาแฟ (เกษตร) กลุ่มเศรษฐธรรม (ธรรมศาสตร์) กลุ่มรัฐศึกษา และกลุ่มฟื้นฟูโซดัสใหม่ (จุฬา) กลุ่มวลัญชทัศน์ (เชียงใหม่) ชมรมคนรุ่นใหม่ (รามคำแหง) กลุ่มศิลปและวรรณลักษณะ (ประสานมิตร) กลุ่มศิลปะ (เทคนิคโคราช) กลุ่มนักเขียนจากศิลปากร มหิดล เกษตร และศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย ซึ่งออกหนังสือ "กด" ที่แสดงให้เห็นว่าความคิดขัดแย้งระหว่าง "คนรุ่นเก่า" และ "คนรุ่นใหม่" ตลอดจนการวิเคราะห์บทบาทของตนเองต่อสังคมได้แพร่ขยายไปยังเยาวชนรุ่นเล็กแล้วด้วย กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้นำเอาผลงานเก่า ๆ ของนักเขียน นักคิด หัวก้าวหน้าในยุค พ.ศ. 2488-2500 มาตีพิมพ์เผยแพร่กันใหม่อีก เช่น งานของศรีบูรพา ที่ปกร นายผี เสนีย์ เสาวพงศ์ และผลงานของนักเขียนรุ่นพี่คนที่มีบทบาทเด่นที่สุดในยุคนี้คือวิทยากร เชียงกุล ซึ่งเป็นนักเขียนที่มีผลงานมากและสม่ำเสมอทั้งบทความ เรื่องสั้น บทละคร และร้อยกรอง งานที่เขียนในระหว่างปี พ.ศ. 2508-2512 คือ **ฉันทินาหาความหมาย** กลุ่มสหภาพนำโดมนำมาตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2514 เป็นผลงานที่สะท้อนความคิดของคนรุ่นใหม่ในขณะนั้นเป็นอย่างดี นักเขียนอีกคนคือสุชาติ สวัสดิ์ศรี มีผลงานเรื่องสั้นและกลอนแปลารวมเล่มชื่อ**ความเงิบ**และยังได้สร้างนักเขียนนักวิจารณ์รุ่นใหม่ได้แก่ กมล กมลตระกูล จรัส ดิษฐาอภิชัย พิรุณ ฉัตรวณิชกุล เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ทิฆิศจงสถิตพัฒนา ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ทรงยศ แหวหงส์ ธัญญา ชนชฎาธาร โกสุม พิสัย สถาพร ศรีสังข์ พิบูลย์ศักดิ์ ละครพล ธีรยุทธ บุญมี วิสา คัญทัพ บุญส่ง ชเลธร รอด.จันทศิริ นิเวศน์กันไทยราชบุรินทร์ มานพ ถนอมศรี บัณฑูร กลิ่นขจร วิรุณ ตั้งเจริญ สุวัฒน์ ศรีเชื้อ ดีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ พิษณุ ศุภ. วาณิช จรุงกิจอนันต์ รวี โดมพระจันทร์ จีระนันท์ พิตรปรีชา ฯลฯ นักเขียนรุ่นใหม่เหล่านี้มีทั้งอิทธิพลและบทบาทสำคัญในการปลุกสำนึกและรวมพลังทาง

การเมืองให้แก่ขบวนการ 14 ตุลาคม 2516 ที่นักเรียน นักศึกษาประชาชนได้ร่วมมือกันเรียกร้อง
เอกราชประชาธิปไตยกลับคืนมาสำเร็จ

7. ยุควรรณกรรมเพื่อประชาชน (พ.ศ. 2517-ปัจจุบัน)

หลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นยุคที่เรียกว่าประชาธิปไตยเบ่งบาน ถนนหนังสือจึงคึกคัก
เป็นอันมาก หนังสือเก่าที่นำมาพิมพ์ใหม่ หรือหนังสือใหม่ก็ตามต่างได้รับความนิยมซื้อจน
ต้องพิมพ์ซ้ำแล้วซ้ำอีกหลายครั้ง แสดงให้เห็นความกระหายทางปัญญาของประชาชนที่อดกลั้น
ไว้เป็นเวลานาน หนังสือที่ขายดีคือหนังสือที่สะท้อนภาพสังคม หรือแสดงการต่อสู้กับระบบ
เผด็จการ หรือเปิดโปงชุดค้ำความทุจริตในวงการต่าง ๆ ตลอดจนหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับ
ลัทธิและประเทศที่ปกครองด้วยลัทธิคอมมิวนิสต์เช่นจีนและรัสเซีย ซึ่งถูกวาดภาพให้เป็น
ปีศาจน่ากลัวมาแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์เรื่องอำนาจ เสถียร จันทิมาธร ได้กล่าวถึงวรรณกรรม
ช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ไว้หลายประการ มีข้อสรุปดังนี้¹

1. หนังสือที่เสนอทฤษฎีทางการเมืองอย่างเอาจริงเอาจังมีมากขึ้น ทั้งที่ตีพิมพ์มาแล้ว
และแปลใหม่ เช่น แกปิตะลิสต์ หลักลัทธิเลนิน สรรนิพนธ์เหมาเจ๋อตง รัฐและการปฏิวัติ
แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งตีพิมพ์ไม่ต่ำกว่า 4 ครั้ง หนังสือเหล่านี้ยังก่อให้เกิดบรรยากาศ
ได้เถียงขัดแย้งทางวิชาการเกี่ยวกับลัทธิต่าง ๆ อย่างคึกคักอีกด้วย

2. หนังสือเสนอความรู้และความคิดใหม่และการค้นคว้ารวบรวมความรู้ที่สอดคล้อง
กับสภาพความต้องการของสังคมไทยได้รับความนิยมอย่างมาก โดยเฉพาะหนังสือเกี่ยวกับ
ขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศ เช่น คอมฯ ที่รัก ของกลุ่มนายตำรวจ ขบวนการคอมมิวนิสต์
ของประสิทธิ์ ไชยทองพันธ์ุแห่งกรมแรงงานที่นำสมุดปกขาวของ กอ.รมน.มาเรียบเรียงใหม่
ขบวนการคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย สุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ งานของนักวิชาการ
เช่น กลไกของสังคม ของพิทยา สายหู สันติประชาธรรม ของป๋วย อึ๊งภากรณ์ ปัญหาและ
ทางออกของประเทศด้อยพัฒนา ของวิทยากร เขียวกุล โลกทรรศน์เยาวชน ปรัชญาสังคมนิยม
ของอนุช อาภาภิรม ตลอดจนงานวิเคราะห์สถานการณ์และงานเชิงประวัติศาสตร์การเมือง
ของปรีดี พนมยงค์

3. วรรณกรรมชุดค้ำเปิดโปงวงการและสถาบันต่าง ๆ เช่น อตร. อันตราย อตร. ไอ้ตัวร้าย
เบื้องหลังกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 เรื่องของน้ำพุ ได้รับความนิยมมาก

4. การเฟื่องฟูของแนวทางศิลปะเพื่อชีวิต พิจารณา 2 ด้านคือ

ด้านหนึ่ง หนังสือเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ในแนวทางเพื่อชีวิตได้รับ
ความนิยมสูง งานของจิตร ภูมิศักดิ์ทุกเรื่อง ศิลปะวรรณคดีและชีวิต ของ บรรจง บรรจง
ศิลป์ ที่ทรงคนักประพันธ์ ซึ่งรวมงานของเสนีย์ เสาวพงศ์ สรวง พุทฺษพร บรรจง บรรจงศิลป์

¹เสถียร จันทิมาธร, *หมอนหนังสือ*, พระนคร : สำนักพิมพ์คัมภีร์, 2519 หน้า 103-113.

วลา มีอิทธิพลมาก

อีกด้านหนึ่งคืองานสร้างสรรค์ในแนวทางเพื่อชีวิตได้รับความสนใจต้อนรับจากผู้อ่านอย่างกว้างขวาง ทั้งงานเก่าและงานใหม่ เช่น **รวมเรื่องสั้นกับใช้ชีวิตของศรีบูรพา ปีสาย ความรักของวัลยา** ของเสนีย์ เสาวพงศ์ **รวมเรื่องสั้นเช่น เราจะฝ่าข้ามไป** ด้านสาวคอย **น้ำกินฟ้า ปลากินดาว** ของวิสา คัญทัพ **ก่อนไปสู่ภูเขา** ของสถาพร ศรีสังข์ งานเรื่องสั้นและบทกวีของรวี โดมพระจันทร์ **เรื่องสั้นของครีดาวเรือง** เป็นต้น ส่วนในด้านนวนิยาย **ทะเลอาอิม** ของสุวรรณณี สุกนธา **ไอ้มาดา** ของสีฟ้า **รัฐมนตรีหญิง บ่วงกรรม** ของดวงใจ น่าสนใจมาก

วรรณกรรมในยุคนี้นับว่ารุ่งเรืองเฟื่องฟูที่สุด ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ความมั่นใจในชัยชนะของประชาชนที่สามารถจัดอำนาจเผด็จการไปได้ ทำให้นักเขียนกล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย และค้นพบแนวทางการเขียนทั้งรูปแบบและเนื้อหาสำหรับตนเองมากขึ้น เนื้อหาของวรรณกรรมในช่วงนี้จะเจาะลึกลงไปถึงปัญหาของสังคมในประการต่าง ๆ ทั้งการสะท้อนภาพและชี้ให้เห็นต้นตอของปัญหา ผู้เขียนเสนอภาพทั้งปัญหาชนบทและปัญหาในเมือง เช่น ปัญหาการขาดแคลนแพทย์ในชนบท ปัญหาที่ชาวนาต้องต่อสู้กับนายทุนและอำนาจอันไม่เป็นธรรม ปัญหาชนชั้นกรรมาชีพ ปัญหาโสเภณี เป็นต้น นักเขียนใหม่เกิดขึ้นมากมายพร้อมทั้งนักวิจารณ์และกลุ่มคนอ่าน วรรณกรรมเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดทัศนคติต่าง ๆ ไปสู่ประชาชน พัฒนาการที่เด่นที่สุดของวรรณกรรมในยุคนี้คือเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นกระจกเงาสท้อนภาพสังคมไปสู่การเป็นโคมไฟส่องนำหนทางอยู่รอดของสังคม หรืออย่างที่กล่าวกันว่า เปลี่ยนจากยุค “เราจะไปทางไหนกัน” มาเป็น “เราจะไปอย่างไรกัน” วรรณกรรมจึงทำหน้าที่ “ชี้นำ” ผู้อ่าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง วรรณกรรมมีอิทธิพลทางความคิดต่อผู้อ่านอย่างจริงจัง และถูกใช้เป็นแนวรบในการต่อสู้ทางความคิดระหว่างคนรุ่นเก่าและใหม่ อันเป็นปรากฏการณ์ที่หลีกเลี่ยงมิได้

อย่างไรก็ตาม การเมืองเล่นงานวรรณกรรมอีกครั้งหนึ่งเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 รัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีนโยบายขวจำกัด ได้มีคำสั่งลงนามโดย ร.ม.ต.มหาดไทย ให้สั่งเก็บรายชื่อหนังสือต้องห้ามรวม 15 รายการจาก 204 รายชื่อ จึงสร้างความเจ็บปวดแก่บรรดาผู้ที่ครอบครองหนังสือวรรณกรรมเพื่อชีวิตจำนวนมากมายที่ซื้อหาไว้ก่อนการปฏิรูป เพราะต้องเผาทิ้งหรือทำลายเสียก่อนที่จะโดนข้อหาหนังสือต้องห้ามไว้ในความคุ้มครอง การกระทำครั้งนี้จึงเป็นการคุกคามเสรีภาพทางปัญญาอย่างหนัก ประกอบกับการปฏิรูปพร้อมกับเหตุการณ์นองเลือดสร้างความสะเทือนใจอย่างรุนแรง เป็นผลให้นักคิด นักเขียน นักศึกษา ประชาชนจำนวนมากเลือกทางเดินเข้าป่า ได้แก่ นักวิจารณ์วรรณกรรม เช่น เสถียร จันทิมาธร ชลธิรา กลัดอยู่ นักเขียนเช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล จีรนันต์ พิศรปริษา อนุช อาภาภิรม ลาวคำหอม ลี้ภัยไปอยู่สวีเดน เป็นต้น ส่วนที่ยังอยู่ที่จำกัดทำที่ก้าวร้าวและการแสดงออกโดยเปิดเผยของตนเองลง นักเขียนบางคนเล็งไปสู่การใช้สัญลักษณ์เพื่อ

ป้องกันตนเอง เช่น พิบูลศักดิ์ ละครพล ในเรื่อง **บนราวแห่งความคับแค้น** บางเรื่องก็ใช้วิธีแทรกความคิดเพื่อชีวิตไว้ในรูปแบบโรแมนติก เช่น นวนิยายขนาดสั้นเรื่อง **เพลงรักช็อคโกแลต** ของความรักบ้างได้ไหม นักเขียนบางคนเขียนในแนวนวนิยายต่างแดน คือใช้ฉากและตัวละครในอีกสังคมหนึ่งแทนเมืองไทย เช่น **ฤดูใบไม้ผลิรักต้องมาถึง** นวนิยายของวิทยากร เชียงกูล **ท่าไม้** ของสีฟ้า การชะงักงันของวรรณกรรมเป็นไปในราว 1 ปี คือปลายปี 19 ถึง 20 แต่หลังจากการรัฐประหารตั้งแต่ 20 ตุลาคม 2520 เป็นต้นมา วรรณกรรมเริ่มคึกคักขึ้นใหม่เนื่องจากเหตุการณ์บ้านเมืองคลี่คลายสู่สภาวะที่ดีขึ้น การได้ประชาธิปไตยกลับมาแม้เพียงครึ่งใบก็ทำให้ถนนหนังสือราบเรียบกว่าเดิมและแม้จะมีนักเขียนหายหน้าไปหลายคน แต่ก็มีนักเขียนหน้าใหม่เกิดขึ้นทดแทนอีกหลายคนเช่นกัน ทั้งนี้ชี้ให้เห็นว่ามีการตื่นตัวทั้งวงการนักอ่านและนักเขียน วรรณกรรมประเภทสะท้อนปัญหาสังคมและแสวงหาความยุติธรรมในสังคมเป็นที่ยอมรับมากกว่าวรรณกรรมประเภทอื่น

ความก้าวหน้าทั้งรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมในยุคนี้เห็นได้ชัดในเรื่องสั้นมากกว่าวรรณกรรมรูปแบบอื่น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะเรื่องสั้นเสนอความคิดได้กระชับรัดและกระฉ่างชัดเจนเป้าหมายสมบูรณ์กว่าเรื่องยาว วรรณกรรมเรื่องสั้นในแนวเพื่อชีวิตจึงขยายตัวในด้านปริมาณและคุณภาพมากกว่านวนิยาย เรื่องสั้นที่ครองตลาดหนังสือปัจจุบันมักเป็นเรื่องสั้นเพื่อชีวิตจากนักเขียนหน้าใหม่ซึ่งมาจากกลุ่มสังคมและอาชีพต่าง ๆ กัน อย่างไรก็ตามเรื่องสั้นประเภทหยิกแกมหยอก หรือหัวเราะขำ ๆ อย่างของไมตรี ลิ้มปิชาติ ชุตชาวเขื่อนของมนินยา เรื่องรักหิวหาวของศุภักษร ซอลัดดา รัตมิดารา รวมทั้งเรื่องสั้นนวนิยายที่ให้ความเพลิดเพลินด้วยสำนวนภาษาที่ประณีตละเอียดละไมและด้วยความที่ผู้อ่านชื่นชมในตัวผู้เขียนก็ได้รับความนิยมด้วย เช่น งานเขียนของสิริมา อภิจาริน และจันทราไพ งานเรื่องสั้นเกิดความนิยมอย่างกว้างขวางด้วยการสนับสนุนจากสถาบันต่าง ๆ ให้มีการประกวด เช่น การประกวดเรื่องสั้นของหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ สตรีสาร สมาคมภาษาและหนังสือ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย การคัดเลือกเรื่องสั้นลงในโลกหนังสือฉบับเรื่องสั้นและให้รางวัล “ช่อการะเกด” แก่เรื่องสั้นดีเด่น ตลอดจนกลุ่มวิจารณ์วรรณกรรมเรื่องสั้นในปัจจุบันที่กระทำกันอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ เช่น กลุ่มวรรณกรรมพินิจ ซึ่งทำมาแล้ว 2 ปี คือ 10 เรื่องสั้นสร้างสรรค์ไทย ปี 2521 และเรื่องสั้นสร้างสัน”22 นิตยสารและวารสารต่าง ๆ มักจะกันเนื้อที่สำหรับเรื่องสั้นเสมอ เหล่านี้ทำให้เรื่องสั้นไทยมีพัฒนาไปมาก เรื่องสั้นในยุคหลัง 6 ตุลาคม เป็นต้นมา จึงเป็นอย่างที่สุชาติ สวัสดิ์ศรี กล่าวไว้ในการอภิปรายครั้งหนึ่งว่า “.....หลัง 6 ตุลาคมเป็นต้นมา ดูเหมือนจะมีการประสานรูปแบบและเนื้อหามากขึ้น คือเนื้อหาไม่ถึงความเข้มข้น ส่วนรูปแบบเท่าที่ศึกษาดูก็ให้ความสำคัญกับศิลปะมากขึ้น นักเขียนใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอย่าง ปณิธา สหายไท จำลอง ผึ้งชลจิตร พิเชียร สุญโญ มาลา คำจันทร์ ชับจำปา เหลืองฝ้ายคำ ชาติ กอบจิตติ ประรณดา บ้านไผ่ ประมวล มณีโรจน์ รุ่งอรุณ และอีกหลาย ๆ คน รู้ลึกกว่าความเข้มข้นที่ได้

จากการอ่านนั้นยังมีอยู่ คือมีเนื้อหาในทางสร้างสรรค์ แต่ทางรูปแบบก็ดูเหมือนมีการนำเสนอเทคนิคใหม่ ๆ ขึ้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคในการตัดสลับย้อนไปย้อนมา หรือเทคนิคในการใช้ตัวละครเดินเรื่องแบบสัญลักษณ์หรือจิตใต้สำนึก.....”¹

อย่างไรก็ตาม ความจริงข้อหนึ่งที่ต้องยอมรับก็คือ แม้ว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตเหล่านี้จะสร้างความเจริญเติบโตทางปัญญาให้แก่ผู้อ่านในวงที่กว้างขวางกว่าเดิมและมีการพัฒนาไปทางด้านผู้เขียนอยู่มากก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงกลุ่มผู้เขียนและผู้อ่านเพียงจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่จำนวนข้างมากของผู้อ่านหนังสือออกเขียนหนังสือเป็นทั้งประเทศ ฉะนั้น จึงเป็นอย่างไรที่ผู้พิมพ์จำหน่าย² ท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า “...ชาวบ้านไม่ต้องการงานสร้างสรรค์ชาวบ้านต้องการก๊องหล้า สุรไกร ครีบ.....” ดังนั้นเมื่อพิจารณาวรรณกรรมปัจจุบันในวงกว้างแล้ว จะพบวรรณกรรมที่หลากหลาย ทั้งวรรณกรรมเพื่อชีวิต วรรณกรรมเพื่อความบันเทิง และวรรณกรรมแต่ละชนิดก็ยึดกลุ่มผู้อ่านมากน้อยแตกต่างกันไป มีผู้วิเคราะห์ไว้โดยแบ่งตามลักษณะสัญลักษณ์³ สรุปได้ดังนี้

1. แบบสนองอารมณ์หรือแบบดอกไม้ ได้แก่งานวรรณกรรมที่มุ่งให้ความพึงใจแก่ผู้อ่านทั้งเนื้อหาและรูปแบบ งานประเภทนี้แบ่งออกได้เป็นอีก 2 ชนิดคือ

1.1 แบบดอกไม้หอม คือวรรณกรรมที่เน้นด้านเสริมสร้างอารมณ์พึงใจแต่ไม่เน้นพิษเป็นภัยแก่ผู้อ่าน ไม่ได้ส่งเสริมหรือมอมเมาผู้อ่านให้เกิดความคิดผิดพลาด แต่บางครั้งยังให้ข้อคิดดี ๆ แทรกไว้ด้วย งานชนิดนี้ถึงแม้จะไม่ถึงกับเกิดประโยชน์ทางปัญญาเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่เกิดโทษ งานชนิดนี้มี 2 ลักษณะคือ ส่วนหนึ่งดีที่เนื้อหา ซึ่งให้ความเพลิดเพลินให้ความรู้ หรืออารมณ์ตลกขบขันบ้าง เช่น เรื่องของ จันทราไพ มนัญญา รัศมีดารา นันทนา วีระชน วลัย นวาระ ไมตรี ลิมปิชาติ วาณิช จรุงกิจอนันต์ ฯลฯ ส่วนอีกชนิดหนึ่งดีเพราะรูปแบบซึ่งมักเน้นกลวิธีนำเสนอให้น่าสนใจ มีการจบโดยหักมุมอย่างคาดไม่ถึง ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินในการติดตามการดำเนินเรื่อง อาจจะเป็นเรื่องสืบสวนสอบสวน เรื่องรักเพื่อฝัน หรือเรื่องผี นิยายวิทยาศาสตร์ โบราณคดีก็ได้ และผู้เขียนใคร่จะเพิ่มเติมว่างานประเภทนี้ยึดครองกลุ่มคนอ่านเป็นจำนวนสูงที่สุดและทุกเพศทุกวัยทุกชั้น

1.2 แบบดอกไม้พิษ ได้แก่งานเขียนที่มุ่งเน้นอารมณ์พึงใจ แต่มีลักษณะมอมเมายั่วผู้อ่านไปในทางไม่ดีไม่งามโดยที่ผู้เขียนขาดวิจาร์ ญาณหรือข้ามเส้นศีลธรรมอย่างจงใจ โดยไม่มีความรับผิดชอบต่อผู้อ่าน งานประเภทนี้คืองานเขียนที่มีเนื้อหาช่วยุกามารมณ์หรือเน้นค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เช่นการห้าห้ากันด้วยกำลัง ความเชื่อในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

¹สุชาติ สวัสดิ์ศรี กล่าวไว้ในการอภิปรายเรื่อง “มองวรรณกรรมไทยในรอบปี '22” ซึ่งองค์การวรรณกรรม จัดขึ้นเมื่อ 2 มกราคม 2523 ณ สมาคมนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย อ่าน *โลกหนังสือ* ฉบับปีที่ 3 ฉบับที่ 10 กรกฎาคม 2523 หน้า 9.

²คือ สนธิ ลิ้มทองกุล

³ไพลิน รุ่งรัตน์, “ลักษณะสามแบบของงานวรรณกรรม,” *โลกหนังสือ* ปีที่ 4 ฉบับที่ 1, ตุลาคม 2523 หน้า 20-29.

2. แบบสะท้อนภาพหรือแบบกระจกเงา เป็นงานวรรณกรรมที่มีคุณค่าต่อผู้อ่านสูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง คือผู้เขียนทำหน้าที่เป็นกระจกเงาสะท้อนภาพสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่ตนประสบมาอย่างใกล้ชิด งานเขียนในแนวนี้มีหลายประเภท เช่นสะท้อนภาพสังคมชั้นสูง ในสี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รัมฉัตร ของทมยันตี ในฝัน ของโรสลาเรน มงกุฎที่ไร้ปลั่งรัก ของลักษณาภาณี เกนรี-มาبری ของโสภาค สุวรรณ เป็นต้น สะท้อนชีวิตผู้ดีใหม่ คือคนชั้นกลางที่เปลี่ยนฐานะเป็นคนชั้นสูง อาจจะเป็นในแง่เสนอภาพความหรรษา รุ่มรวยในชีวิต หรือกระเทาะเปลือกผู้ดีใหม่ให้เห็นว่าถึงจะมีเงินแต่ก็ล้มเหลวในชีวิตอย่างเจ็บปวดด้วยปัญหาต่าง ๆ กัน เช่น นำเขาทราย ไผ่หนาว เลื่อมสลับลาย ของกฤษณา อโศกสิน ฝันสรวง ของสุวรรณี สุคนธา สะท้อนภาพคนชั้นกลางที่มักจะเป็นปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาความรัก ปัญหาเด็กวัยรุ่น ปัญหาดอร์ปชั่น ปัญหาทางเพศ เป็นต้น เรื่องที่เด่นเช่น ตะวันตกดิน เรือนมนุษย์ ไฟฟ้า ปีกทอง ของกฤษณา อโศกสิน ไอ้ มาตา ทางโค้ง ของสีฟ้า พระจันทร์สีน้ำเงิน ความรักครั้งสุดท้าย ของสุวรรณี สุคนธา ค่าของคน หนึ่งรัก สายใจ อุบัติเหตุ ของทมยันตี เป็นต้น การสะท้อนภาพชนชั้นกรรมมาชีพ คือวรรณกรรมที่มุ่งสะท้อนปัญหาของผู้คนที่ยากจน ทำงานหนักแต่แร้นแค้นและอดอยาก ส่วนมากปรากฏในงานเขียนเรื่องสั้นของคนรุ่นใหม่ ในนวนิยายก็เช่น ลานลูกไม้ ของกฤษณา อโศกสิน ซึ่งกล่าวถึงชีวิตของแม่ค้าและคนขับแท็กซี่ในสลัมเทียบกับชีวิตเศรษฐีในลักษณะ “พบกันครึ่งทาง” ได้อย่างน่าอ่าน วรรณกรรมแนวนี้สะท้อนทั้งภาพของสังคมในเมืองและชนบทและเป็นกลุ่มคนต่าง ๆ กันไป

3. แบบชั้นนำหรือโคมไฟ วรรณกรรมแนวนี้มีเป็นจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับแบบอื่น เพราะต้องพร้อมไปด้วยเนื้อหาสาระที่ดีเด่นและรูปแบบศิลปะที่สมบูรณ์ จึงจะสามารถโน้มน้าวจิตใจผู้อ่านให้คล้อยตามได้ อีกประการหนึ่งนักเขียนบางส่วนเห็นว่าการชั้นนำผู้อ่านเป็นการดูถูกคนอ่าน จึงมักเลือกเสนองานในลักษณะการสะท้อนภาพ แล้วให้ผู้อ่านใช้วิจารณญาณตัดสินใจเองว่ามองเห็นปัญหาหรือจะแก้ไขปัญหาที่เห็นได้อย่างไรมากกว่า อีกประการหนึ่งสภาพสังคมมีส่วนสำคัญที่ผู้อ่านจะยอมรับงานเขียนชนิดนี้หรือไม่ด้วย งานประเภทนี้เท่าที่มีอยู่ได้แก่ ก่อไปสู่ภูเขา ของสถาพร ศรีสังข์ ภูกินนา ของวัฒน์ วรรณยางกูร จารึกบนหนังสือของสุรัชย์ จันทิมาธร และบทกวีของวี โดมพระจันทร์ ฯลฯ วรรณกรรมประเภทนี้มีเงื่อนไขขึ้นอยู่กับสถานการณ์บ้านเมืองมาก ในสถานการณ์หนึ่งวรรณกรรมเหล่านี้อาจมีพลังในการปลุกเร้าอย่างมาก แต่ในอีกสถานการณ์หนึ่งวรรณกรรมเหล่านี้อาจจะมีผลอะไรเลยหรือไม่ก็มีน้อยลง

วรรณกรรมทั้งสามแบบนี้เป็นขั้นตอนของการพัฒนาวรรณกรรมที่ต่อเนื่องกัน และแสดงพัฒนาการทางความคิดของนักเขียนด้วย งานทั้ง 3 ประเภทนี้ก็คงจะครองตลาดหนังสืออยู่ตลอดไป แต่นักเขียนอาจเปลี่ยนแปลงแนวการเขียนของเขาไปตามพัฒนาการของความคิดของเขา อย่างเช่นที่ กฤษณา อโศกสิน เปลี่ยนจากงานเขียนเพื่อความเพลิดเพลินอย่างเดียว

มาเป็นงานที่สะท้อนภาพและปัญหาของสังคม หรือสื่อก็เปลี่ยนจากงานเพื่อฟันสำเร็จอารมณ์ มาจนถึงขั้นถกปัญหาความขัดแย้งในสังคมและชี้นำความคิด

การวิเคราะห์วิวัฒนาการของวรรณกรรมไทยปัจจุบันตั้งแต่เริ่มแรกมาจนปัจจุบันดังที่ได้ทำมานี้เป็นเพียงการสังเขปให้นักศึกษาได้มองเห็นความเคลื่อนไหวในวงวรรณกรรมของไทยพอสมควร การพินิจพิจารณาของวรรณกรรมไทยไม่มีวันที่จะเสร็จสมบูรณ์ไปได้ครบเท่าที่กาลเวลาจะไม่หยุดนิ่ง